

Pospíšil, Ivo

Josef Suchý

In: Pospíšil, Ivo. *Areál a filologická studia*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013, pp. 124-129

ISBN 978-80-210-6471-3; ISBN 978-80-210-6474-4 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/128559>

Access Date: 20. 03. 2025

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

C. Josef Suchý

Poznal jsem Josefa Suchého jako redaktora Bloku někdy v 70. letech minulého století: věděl jsem z vyprávění jeho kolegů o jeho životním osudu, ale spolu jsme o tom mluvili jen v náznacích: tehdy to interpretoval tak, že byl zatčen a vězněn za nic, že šlo o omyl. Takto ostatně vykládá jeho příběh i Jaroslav Med v hesle ze Slovníku českých spisovatelů od roku 1945.⁹⁶ Nicméně jeho ideové zaměření ho k tomuto osudu tehdy jako by předurčovalo. Rodák z Lesního Jakobova u Náměště nad Oslavou (nar. 1. 3. 1923), který vystupoval na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně češtinu a filozofii (diplomová práce *Krajina v díle Jakuba Demla*), se řadí ke skupině mladých autorů *Velikonočního almanachu* vědomě navazující na katolickou linii české poezie a prózy reprezentovanou mj. Jakubem Demlem a Janem Zahradníčkem. Po věznění a pobytu u Pomocných technických praporů pracoval od roku 1955 v továrně na traktory v Líšni, zásluhou Jana Skácela pak od roku 1968 jako redaktor krajského nakladatelství Blok v Brně.

Když se ve stejném slovníku podíváme na kritické ohlasy Suchého tvorby, zjišťujeme, že se mezi jeho posuzovateli objevují kritici tak rozdílných názorů a životních osudů, jako jsou Jaroslav Med (1967, 1998), Oldřich Rafaj (1967), Zdeněk Rotrekl (1969), Štěpán Vlašín (1971, 1977), František Schildberger (1986), Milan Blahynka (1986), Ivan Slavík (1992), Zdeněk Kožmín (1992–1993) či Mojmír Trávníček (1993). Patří sem vlastně i autor těchto řádků s pravděpodobně nejrozsáhlejší a navíc v zahraničí publikovanou reflexí, která však ve slovníku nebyla z nějakých důvodů zachycena.⁹⁷ S šedesátinami Josefa Suchého v roce 1983 je také spojen náš společný „rodinný výlet“ do Lužice, kde jsem v Institutu za serbski ludospyt Akademie věd NDR na pozvání již zesnulého Petra Malinka (Petera Mahlinga) přednášel o literárněvědné metodologii a v Kole srbských spisovatelů o překládání Josefa Suchého a spojitostech jeho básnického díla s jeho překládáním a kde hovořil především on sám o svém vztahu k Lužici a srbští spisovatelé a jeho díle. Z různých důvodů – náhodných a patrně i osobních a společenských – se pak naše vztahy zejména od 90. let staly sporadičtějším, ačkoli mně i pak občas zasílal své nové opusy, dokonce i v 90. letech, nicméně původní intenzity náš kontakt již nikdy nenabyl. Snad jsem měl zásluhu i na tom, že se na Ústavu slavistiky FF MU konával výběrový seminář Úvod do sorabistiky, že jsem dr. Helenu Filipovou v druhé polovině

96 Autorský kol., ved. Pavel Janoušek: Slovník českých spisovatelů od roku 1945, díl 2, Ústav pro českou literaturu AV ČR, Nakladatelství Brána, Knižní klub, Praha 1998, s. 446.

97 I. Pospíšil: Básník Josef Suchý a jeho překlady z lužickosrbské literatury. Lětopis Institutu za serbski ludospyt 1984, č. 31/1, s. 87–92.

90. let vysílal na letní školy do Budyšína a že jsem jí pomohl najít na Josefa Suchého kontakt, jehož pro své dílo využila.

Rozlehlost a osobnostní diverzita kritické reflexe díla Josefa Suchého svědčí podle mého soudu o šíři jeho tvorby, ale také o její ambivalenci a vnitřních proměnách, byť minuciózních a povlovných, o posunech důrazu, o dynamice a ztlumování, o ideových modifikacích, které by se měly stát předmětem seriózního, hlubokého a otevřeného studia ze strany bohemistů, zejména mladé generace. Sám se zaměřím na svoji doménu, a tou je mimo jiné studium literárních žánrů, které se od vydání prvních původních slovenských a českých prací, k nimž patří i mé srovnávací monografie z 80. let minulého století *Ruská románová kronika* (1983) a *Labyrint kroniky* (1986), kde jsem propracoval řadu termínů (kroniková pulsace, žánrové podloží, kauzalita a anticipace syžetu, katenální syžetové linie aj.), stalo módním a neustále rozměňňovaným a banalizovaným badatelským okruhem, stejně jako často nadužívané a zneužívané pojmy „genologie“ a „genologický“.

V citované stati pro lužickosrbský vědecký časopis jsem zdůraznil úzké sepětí Suchého vlastní poetiky s výběrem překladové poezie, jeho vztah ke krajině podhůří moravské strany Českomoravské vysočiny: „Překládání z jazyka Lužických Srbů, i když začalo, jak to většinou bývá, z podnětu náhodného setkání, se stalo organickou součástí básnickovy tvorby, neboť uhodilo na žílu, vlastní jeho poezii a filozofickým představám.“⁹⁸ Tam jsem se také nenápadně zmínil o jeho skutečné prvotině *Žernov*, jejíž náklad byl po převratu roku 1948 zničen.

K nim patří i spojování křesťanského katolického dědictví, náboženských představ s každodenním lidským údělem a jejich ukotvení v krajině a jejich komponentech: kámen se v Suchého poetice z frekventovaného jevu jeho rodného „žulového“ kraje stává emblémem trvalosti hodnot a pevného sepětí člověka a jeho kořenů. Toto svojské trvání na kořenech se postupně spojuje s individuálními výboji v původní tvorbě i v jeho překládání z němčiny a hornolužické srbštiny, ale také s tématem slovanství. To všechno jsou však témata, která jeho dílo spojují s třemi žánrovými okruhy: s idylou, elegií a kronikou.⁹⁹ Jinak řečeno: kronikový útvar je v jeho díle sporadický a prolíná se s lyrickými vzpomínkovými, konfesionálními útvary, ale je utvářen právě z idylicko-elegického pocítování lidského osudu. Tato žánrová clona charakteristická pro celé dílo Josefa Suchého má podle mého názoru zcela zjevný protektivní, spásný a autoterapeutický ráz.

98 I. Pospíšil: Básník Josef Suchý a jeho překlady z lužickosrbské literatury. *Lětopis Instituta za serbski ludospyt* 1984, č. 31/1, s. 87.

99 *Idyla, elegie, kronika a moderní literatura*. Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, D 32, 1985, s. 197–201.

V tomto smyslu jsem o elegii a idyle a jejich spojování s kronikou psal v monografii *Labyrint kroniky* (1986) jako o základních prvcích utváření tohoto žánru. Oba žánry přitom vytvářejí spojnicí vedoucí od minulosti k budoucnosti: elegie vyjadřuje lítost nad minulostí, která se nikdy nevrátí, idyla je spojována s utopickou představou budoucnosti „zlatého věku“. Již prvotina *Žernov* (1948, náklad zničen, nově 1998) ukázala na duchovní linii Suchého poezie. Jeho edičně skutečná prvotina *Jitřenka v uchu jehly* (1966) a další *Ocúnová flétna* (1967) reflektují ještě jeho vězeňskou zkušenost. Sám mi to charakterizoval tak, že zde dal někde průchod bojovnosti a vyjádřil svoje rozhořčení, pak však opět našel zklidňující polohy. Kdybychom tedy chtěli ukázat Suchého cestu v naznačeném žánrovém soukolí, museli bychom říci, že od znepokojivé i hlubinně bezpečné rolnické krajiny v *Žernovu* se dostává k polohám protestu a pak znovu k rovnovážným polohám, a to až k idyle, někdy nebezpečně sladké a naivně bezbranné.

Od protestujících poloh se Suchý od konce 60. let dostává postupně k zklidňujícím vrstvám v *Okovu* (1969) a ve sbírce příznačně nazvané *Ve znamení vah* (1969). Nicméně i v „druhé prvotině“ *Jitřenka v uchu jehly* najdeme kromě krizových poloh tmy a noci také motivy jara, osvobození a deště a pokory i bezpečí rodinného krbu: jeho žena Eliška mu byla nejen inspirátorkou a Múzou, ale také pevnou oporou po celý život: „Sobota večer./Doma jsem./Co víc si mohu přát – /To samo už je skvostná tabule/ schystaná pro hodokvas srdce.“ (*Sobota večer*). Nebo: „Já celým svým srdcem přitakám/vesele čvachtajícím marastu./ Miluji osvobozený,/ v ulicích povykující déšť/ a předem chválím / světlezelené pučící záhony.“ (*Jaro*). A o pokoře: „Pokorně lámu svůj chléb/ a s důvěrou pohlížím k zítřkům,/nalézajícím se/ v posvátné tísní pupenů.“ (*Víno*). Ještě výraznější jsou tyto polohy ukotvenosti v *Ocúnové flétně*: „Ale smlouva,/ kterou jsme uzavřeli kdysi/ s kořenem borovice,/ platí až dodnes.“ Nalezení moudré rovnovážnosti ve sbírce *Ve znamení vah* je současně prvním vrcholem Suchého lyriky, a to v době, kdy kompletuje lyrizovanou prózu Rilkových *Zápisků Malta Lauridse Brigga* (1967). Tato linie pak vrcholí v první Suchého delší próze *Eliášovo světlo* (1971). Toto dílo má pro naše téma klíčový význam, neboť spojuje elegicko-idylické modely s lyrizovanými memoárově kronikálními strukturami: ty se potom u něho ještě několikrát vrátí. Zásadní význam má v tom Suchého antinomie domova a světa: domov se mu jeví jako něco ztraceného, ale současně jako opuštěný ráj, tj. něco, co je mu konečným cílem i v budoucnu; domov tedy představuje nejpevnější spojení a vlastní idylicko-elegický řetězec, jak je prezentován v popisu první cesty malého chlapce z domova vlakem, kdy touha po dálce soupeřila s úzkostí z vytržení z rodné půdy: „Konejšili mě dlouho, ale zbytečně. Černolesklý, šupinatý rytmus vlaku mi zněl asi jako těm, které odvázejí do vyhnanství. Když jsem už nemohl ven – neboť stromy a pole za oknem byly na útěku – chtěl jsem být alespoň po-

kud možno nejbliž ztracenému ráji. Dopadlo to tak, že sestra seděla se mnou na sedadle v chodbě u venkovních dveří, zatímco rodiče zůstali v kupé. Tady jsem vyléval v slzách své hoře, neruše ostatní. Sestra mi dobře rozuměla. Pozvolna jsem se tišil. A napadá mi, že tenkrát jsem se narodil podruhé. Neboť jednou se rodíme do domova, do světa však vícekrát. A vždycky je tu pláč. Někdy obrácený navenek, později spíš dovnitř. Vždycky je tu křik při stříhání pupeční šňůry.“¹⁰⁰

Překladačská aktivita Josefa Suchého, která se kromě překladu Rilkeova díla projevila také v přetlumočení básnické tvorby Oskara Loerke¹⁰¹, ústí v příval zájmu a básnické kreativity sorabistické. Tu se Suchý a jeho idylicko-elegicko-kronikové vidění světa šťastně setkalo s mytickým obrazem hynoucího národa, který se protíví vlastnímu – zdálo se tehdy i nyní – neodvratnému osudu. Vše začalo podle Suchého roku 1966, kdy byl pozván na přednášku etnografa dr. Blažije Nawka. Důraz na rurálnost a význam krajiny v životě Lužických Srbů byly úchytné momenty, které nastartovaly básníkův hluboký zájem o renesanci lužickosrbské tvorby. Vše pokračuje studiem lužické srbštiny, spoluprací s Kitem Lorencem, večerem lužickosrbské poezie v pražské Viole roku 1967, zájezdem do Lužice a osobními kontakty s Jurijem Brězanem, Jurijem Kochem aj., účastí na letní škole lužickosrbského jazyka a participací na edici *Sebraných spisů Jakuba Barta-Čišinského*, k nimž napsal studii o jeho poezii. Vše pak ústí v překladu (s Josefem Vláškem) Lorencova *Nového letopisu* (1972) a dvou výborů lužickosrbské poezie a prózy¹⁰² a podobně vybrané a pojaté antologie lyriky NDR *Vlaštovky světla* (1983). Doslova posedlost lužickosrbským tématem se pak projevuje v jeho další prozaické tvorbě, v dětských knížkách až nebezpečně idylického ladění *Katka má starosti* (Blok, Brno 1976) a *Starosti s Katkou* (1982 spolu s první knížkou). Tyto knihy byly různě hodnoceny – kladně i s výhradami, ale pro naše téma jsou důležité tím, že se v nich spojuje Suchého mýtus domova a lásky k dceři s lužickosrbským elegickým tématem: elegie, tedy podvědomé vnímání soumraku tohoto malého národa, jde ruku v ruce s idealizací příběhů a idealisticky symbolickým explicitem naděje do budoucna. Nevím, nakolik sám Josef Suchý opravdu věřil tomu, že se lužickosrbský jazyk a národ udrží, ale mluvil o tom s přesvědčením; přesto jeho elegicko-idylické a kronikově minulostní uchopení tématu prozrazuje jeho skrývanou skepsi. Obě dětské knížky tíhnou jednoznačně k pólu idyly, aby ještě více zdůraznily nepřekonatelný rozpor idylického ideálu a reality, která stojí za tímto nekonfliktním, jemným textem, až násilně se stylizujícím do poetiky happyendů. Od pólu protestu

100 J. Suchý: Eliášovo světlo. Blok, Brno 1972, s. 19.

101 O. Loerke: Panova hudba. Výbor z básní. Odeon, Praha 1975.

102 Vřešový zpěv. Antologie lužickosrbské poezie. Praha 1976. Skrytý pramen. Antologie lužickosrbské povídky. Praha 1982.

a drásavé elegie pokračuje Josef Suchý postupně stále více k idyle, resp. rodinné idyle, a k rozsáhlejšímu zklidnělým kronikovým útvarům, v nichž je zřejmá touha po smíření, která byla narušena až převrácením roku 1989, kdy se Suchý načas vrací k svým počátkům a nabírá nových sil, současně však toto nové nadějně probuzení spojuje s dominantou své tvorby od *Žernovu* až po *Slovanskou rapsodii*.

Posun k idylickému pólu začíná podle mého názoru již v *Duhových kamenech* (1976) evokací leitmotivu kamenů jako pevného ukotvení v krajině a pokračuje sbírkou symbolicky nazvanou *Strnadi nad sněhem* (1982), vzpomínkami *Dům u jitřního proutí* a rodinnou milostnou lyrikou *Země tvých dlaní* (1986). Byl by důležité, aby se někdy prozkoumala Suchého spolupráce s nakladatelstvími Blok v Brně a Čs. spisovatel v Praze, neboť v té době, tj. v 70.–80. letech, prožíval Josef Suchý přímo vydavatelskou konjunkturu. Možná by to vrhlo i ostřejší světlo na vydavatelskou politiku těch let a zbavilo by to naše představy černobílého schematismu.

Základní vlastností Suchého díla 80. a přelomu 80. a 90. let minulého století je jeho žánrové proplétání mezi slábnoucí elegií, sílící idylou a začínající kronikovou frakturou jeho poezie a prózy, tedy sílící epizací obou. Ta se projevuje jak v básni *Proti osudu* (1988), tak především v *Slovanské rapsódii* (Arca JiMfa, Třebíč 1999), kde ve fragmentech z dějin východních a západních Slovanů ukazuje na složité historické propletence a kam se poněkud uměle a opět idylicky snaží implantovat dobové představy o syntéze tzv. evropské a slovanské tradice. V 90. letech se Suchý vrací k východiskům, jeho poezie znovu nabývá elegického a protestujícího dosahu (*Křížová cesta*, 1995), a opisuje tak impozantní žánrově pocitový oblouk reflektující básníkovu životní dráhu, která nebyla ani tak vnějškově, ale především niterně dramatická a na níž se úporně chystal pevných opěrných bodů, které nacházel, exploatoval, jen zvolna opouštěl, ale na něž nikdy nezapomněl: kamenitá krajina Vysočiny a s ní spjatá katolická tradice, žena a rodinný kruh a osud Slovanů obecně a malých slovanských komunit zvláště, aniž by se vzdával dramatického střetávání slovanských a germánských prvků v naší kulturní tradici: to se někdy v některých Suchého počinech symbolicky projevuje (poetika vysočinské krajiny, utkvělosti v půdě, zázračnosti života), např. ve výboru z rakouské lyriky.¹⁰³

Idylicko-elegicko-kronikové struktury jsou pro Suchého nejen obranou před překotností světa zběsile se ženoucím za okny domova, ale také emblémy životní dráhy, o níž vypovídá především jeho symbolická krajina. Jak to čteme již v *Ocúnové flétně*: „Lesy jsou plné/posmrtné vůně bedlí/ a vlna dospívajícího chladu k večeru se střídá/ s vlnami chřadnoucího tepla.“¹⁰⁴ (báseň *Ten čas*). Je tedy Suchého tvorba ve svém úhrnu zhuš-

103 *Magické kameny. Současná rakouská lyrika*. Praha 1993.

104 J. Suchý: *Ocúnová flétna*. Blok, Brno 1967, s. 12.

těnou existenciální vizí s tvrdými zrnky víry, elegického soumraku a idylického jasu, v němž pláč po minulosti v našem slzavém údolí splývá s představou idylického, věčného, nehybného zlatého věku či Království nebeského, jehož představiteli jsou v biblickém smyslu ti maličcí, jež se paradoxně stávají smyslem našeho chvilkového pozemského bytí.